

GÖRÜNÜR GÖRÜNMEZ SINIRLARDA KALANLAR

Sözcük sayısı: 3631

Araştırma Konusu: Zülfü Livaneli'nin Arafat'ta Bir Çocuk adlı yapıtında “sınır” izleğinin öykü kişileri üzerinden incelenmesi

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	2
GİRİŞ	3
A.BİREYİ ‘SINIR’LAYAN BİREYSEL ‘ÇİZGİ’LER	5
A. I. BİREYİ ‘SINIR’LAYAN VAR OLMA ‘ÇİZGİ’LERİ	6
A. II. BİREYİ ‘SINIR’LAYAN FİZİKSEL ‘ÇİZGİ’LER	7
A. III. BİREYİ ‘SINIR’LAYAN DUYGUSAL ‘ÇİZGİ’LER	9
B. BİREYİ ‘SINIR’LAYAN TOPLUMSAL ‘ÇİZGİ’LER	12
B. I. BİREYİ ‘SINIR’LAYAN TOPLUMSALLAŞMA ‘ÇİZGİ’LERİ	13
B. II. BİREYİ ‘SINIR’LAYAN DÜŞÜNSEL ‘ÇİZGİ’LER	15
SONUÇ	17
KAYNAKÇA	19

Araştırma Sorusu: Zülfü Livaneli'nin *Arafat'ta Bir Çocuk* adlı yapıtında “sınır” izleği öykü kişileri üzerinden nasıl sunulmuştur?

GİRİŞ

İnsanların kendilerini bulma çabaları ve bireyselliklerini öne çıkarma istekleri veya bir yere ait hissetmek uğraşları yaşama sığınışlarıdır. Bu içgüdü'nün insanlara hissettirdiği duygu toplumsal kalıplar ve sınırlandırmaların içinde yaşamaya gerekçedir. Sınırlandırmalar toplumsal kalıplar içinde insanların koyduğu veya onlar adına konulmuş olan kalıpları ifade etmektedir. Bu kalıpların ortaya çıkmasında dil, kültür ve yaşama bakış farklılıkları vardır. Kalıpların üstesinden gelinebildiği durumlar vardır, ancak kalıpların veya sınırlandırmaların üstesinden gelinemediğinde varlıkları fark edilmektedir. Bu farkındalık insana iç çatışma yaşatarak onun yalnızlaşmasına yol açmaktadır.

Zülfü Livaneli'nin *Arafat'ta Bir Çocuk* adlı yapıtında yer alan öykülerde insanı iç çatışmalara yaşamaya sürükleyen sınırlar konu edilmektedir. Öykülerde, çeşitli sınırlamaların, yaşamın her anında karşılaşılabilen, insana insan yapan her tür değerle ortaya çıkabilen durum veya durumlar olduğu verilmektedir. Sınır izleği öykülerde özellikle de öykü kişileri çevresinde verilmiştir. Öykü kişilerinin yaşamını etkileyen her tür duygu, durum, olay veya uzam sınırlanmış olmayı kişilere hissettirerek onların iç çatışma yaşamalarına ve yalnız hissetmelerine neden olmaktadır. Sınırlanma algısının öykü kişilerine hissettirdikleri bireysel ve toplumsal yönlerden sınıflandırılarak bazen somut bazen de soyut durumları içine alarak aktarılmıştır.

Yapıtta yer alan öykülerden *Arafat'ta Bir Çocuk*'ta göç ettiği Alman toplumunun sınırları içerisinde barınamayan bir çocuğun yalnızlaşması; *Bütün Kuşların Uykusunda*'da köy-kent çatışmasının ortaya çıkardığı toplumsal sınırlamalar çerçevesinde öykü kişinin annesinin ölümü üzerine yalnızlaşması; *Dokuma İşçisi ile Şair*'de bir işçinin düşünce suçlusu olarak bir

kaçak gibi öykü kişisi bir Şair'in evinde yaşamak zorunda kalışı ve toplumsal kısıtlamaların sonuçları içinde yalnızlaşması; *Bir Arpa Boyu*'da uluslararası göç etmek için kimlikte değişim yaparak kendi kimliği içinde öykü kişinin yabancılaşarak yalnızlaşması; *Seçenek*'te de kendi toplumu içinde kimlik değiştirmek durumunda kalan öykü kişinin yalnızlaşması; *Üniforma*'da öykü kişinin kendini polis olduğuna inandırması ve sosyal sınıf atlama çabasının başına açtığı problemler doğrultusunda yalnızlaşması; *Görüş*'te hapiste olan öykü kişinin eşinden uzaklaşmasıyla yalnızlaşması; *Sıkıntılı Günler*'de ise aileye karşı olan sorumluluğu bireysel hatalar yüzünden yerine getirememenin sonucu öykü kişinin yalnızlaşması anlatılmaktadır. Tüm öykülerde toplumun bireylerinin yalnızlaşmasından öte onları yalnızlaştıran unsurlar üzerinde, yapıttaki öyküler çerçevesinde durulmuştur. Yalnızlaşmalarının üzerindeki en temel etken bu öykü kişilerinin çeşitli unsurlarla sınırlandırılmış olmalarıdır.

Yapıtta yer alan her öykünün kurgulanmasında da öykülerin odağa alınan kişilerinin geçmişi ile bugünü, ve bu yaşamlarının oluşmasındaki sınırlandırılmışlık ortaya konulmuştur. Her ne kadar öykülerdeki kişiler, birbirlerinden çok farklı bakış açılarına sahip olsalar da yaşamak istedikleri hayatı belirli kısıtlamalar sebebiyle sürdürememeleri dikkat çekicidir.

Yapıtta yer alan öykülerdeki kişiler, bireysel ve toplumsal etmenler çevresinde duygusal ve düşünsel olarak sınırlandırılmış ve böylece kısıtlanmışlardır. Öykü kişilerini kısıtlayan, bireysel sınırları oluşturan etmenlerden fiziksel ve kimlik bağlamında ortaya çıkan sorunların bireyler üzerinde olan etkilerinden sıyrılma ve bunun hem duygusal hem düşünsel getirileri ile toplumsal yapı içinde de kabul görerek ait hissetme uğraşısıdır.

A. BİREYİ ‘SINIR’LAYAN BİREYSEL ‘ÇİZGİ’LER

Bir insanın birey olmasındaki en temel unsur, bir bireyin hayatını dilediği gibi yaşamasına engel olabilecek her türlü koşul, o bireyin sınırlanmasına ve özgürce yaşayışına müdahale olarak görülebilen bireysel etmenlerdir. Bunlar bireyin dışarıdan gördüğü değil de daha çok kendi iç dünyasında yaşadığı sınırlamalardır. Bu sınırlamalar da yalnızca fiziksel değil düşünsel ve duygusal özellikler gösterebilir. Bu noktada ortaya çıkan önemli durumlardan biri de sınırlanma algısının insan yaşamına olan etkisidir. Zülfü Livaneli'nin *Arafat'ta Bir Çocuk* adlı yapıtında yer alan öykülerde, bireylerin etrafında gelişen kendi bireysel iç ve dış dünyasında hissettiği etkenler yüzünden maruz kaldığı sınırlamalar aktarılmaktadır. Bireysel nitelikli sınırlanma olgusu öyküler çerçevesinde düşünüldüğünde bireyden bağımsız dış bir nedenden ötürü ortaya çıkmış bir durum olarak algılansa da bireylerin kendi düşünsel ve duygusal dünyalarının kısıtlandığı durumlar temelinde gözlemlenebilir. Öykülerde yer alan kişiler de duygu ve düşüncelere bu denli işleyebilecek kısıtlamaların bireylerin hayatlarındaki yansımalar halinde aktarılmasında öne çıkan etmenlerden biri olmuştur. Bundan dolayı bireysel sınırlamaları göz önüne aldığımızda fiziksel, kimliksel düşünsel ve duygusal etkilerin incelenmesi bu değerlendirme çerçevesinde aktarılacaktır. Zülfü Livaneli'nin *Arafat'ta Bir Çocuk* adlı yapıtında yer alan öykülerde, bireylerin varoluşlarını, duygularını ve onların önüne konmuş olan fiziksel engelleri öykülerin odaklarında yer alan figürlerin “sınır” kapsamında ortaya koydukları yaşamlarından yola çıkılarak aktarıldığı görülmüştür. Bu bağlamda bireylerin benliklerini aşma süreçleri, onları bu duruma sürükleyen toplumsal veya bireysel baskılar vardır. Fiziksel olarak var olan kara sınırlarının getirdiği mesafe gerçekliği, geçmişe olan özlem ve kaçınılmaz olan köklere duyulan bağlılık, fiziksel engellerin getirileridir. Duygusal boyuttaki sınırlamalarsa bireylerin iç dünyalarında yaşadıkları çıkmazların yansımasıdır.

A. I. BİREYİ ‘SINIR’LAYAN VAR OLMA ‘ÇİZGİ’LERİ

Bir bireyin özünü oluşturan değer yargıları, duygu ve düşünceleri o bireyin “kimlik”ini oluşturur. Çevresel etkenler tarafından kişinin özünün reddedilmesi, benimsediği düşünce ve ilkelere karşı çıkılması kişinin kendi kimliğini ve benliğini ifade etmede kısıtlanmasına sebep olur. Bundan dolayı koşullar bireyi şekillendirmeye başlar. Zülfü Livaneli’nin *Arafat’ta Bir Çocuk* adlı yapıtında yer alan öykülerde, bireylerin yaşamlarında hissettikleri kısıtlamalar her ne kadar onların kendileri gibi davranmalarında engel teşkil ediyor olsa da bazı dış koşullar sonucu kendileri bile olamaz hale getirilmiştir. Bu durum yeni bir kimlik arayışı, olmadığı bir kişi gibi yaşama ve özden kaçış gibi kavramları ortaya çıkarmıştır. Bu olguların öne çıktığı *Bir Arpa Boyu* adlı öyküde odak figür kendini her ne kadar başka biri olarak tanıtır yeni bir yaşamın peşinden koşuyor olsa da sonunda özünden ve yaşadığı milletten kaçamayacağını anlamıştır. Bu durumdan yola çıkıldığında ortaya çıkan gerçeklik, kişinin dış etmenlerden ötürü kendi iç dünyasından kaçışının aslında bir teslimiyete ve kabullenmeye yol açacağı yönünde olmalıdır. Görüldüğü, olduğu gibi bir birey olarak kabul edilememenin getirdiği zorunlu kaçış hem düşünsel hem de fiziki bir değişime bireyi zorunlu olarak sürüklemiştir. Bundan dolayı da öyküde odak figür Berat Koza kendini aidiyetten yoksun ve olmak istediği kendine hep özlem duyan pişman biri olarak hissetmiştir. Benzer bir biçimde *Seçenek* öyküsünde farklı bir kimliğe bürünmek ve sürekli bir kaçış içerisinde olmak Erdem figürü üzerinden işlenmiş, toplum tarafından getirilen sınırlamaların kişinin kendi benliğinde yarattığı sınırlayıcı etkilere dikkat çekmiştir: “*Ne olduğu belli, hiç kuşku çekmeyen bir kılıktaydı. Yazın kentin günlük yaşamına karışan olağan bir görüntüydü artık.*” (Livaneli, 104) Bunun yanı sıra, kişinin benliğinin kısıtlanması kaçış ve uzam değişikliklerinden yararlanılarak bireysel özgürlüklere getirilen sınırlamalarla da yapıtta yer almaktadır.

Sadece toplumun benimsemek zorunda olduğu düşüncelerden dolayı değil aynı zamanda toplumda bir yer, saygınlık elde edebilmek amacıyla da belli sınırlamalar ve kalıplar içine

giren insanlara da yer verilmiştir. Özellikle *Üniforma* adlı öyküde odak figür Bekir bir çekim için giydiği polis üniformasıyla kendini bir polis olduğuna inandırmış ve yaşamını buna göre şekillendirmiştir: “*Karanlığın içinden dönen iki polisi gördü. “Bizimkiler” diye düşündü.*” (Livaneli, 121) Bundan dolayı da başına türlü belalar almış ama bunun yanında üniformanın ona getirdiği avantajları da kullanmayı ihmal etmemiştir. Kendisini başka biri olduğuna inandırmak ve o sınırların içine girmek geçici olsa da ona yeni bir kimlik yaratmış olsa da onu yakalanmaktan alıkoymamıştır. Bekir figürüne gülen talih ve sonrasında yaşanan olaylar ise betimlemelerle verilmiştir: “*Kıdemli, alışkın, yorgun bir polis olmuştu.* (Livaneli, 128) Yapıtın belirtilmiş olan bu öykülerinde de görüldüğü üzere, sınırlar bireylerin hayatlarını devam ettirme yolunda onların benliklerine, kimliklerine işleyebilecek kadar etkili olmuş, onları olmadıkları veya olamadıkları kişiler haline getirmiştir. Kendi benliklerini başka insanların maskeleri altına aldıkları için maskenin kalıplarından dışarı çıkamamışlardır ya da çıktıklarında kendileri olmak için artık geç kalmışlardır.

A. II. BİREYİ ‘SINIR’LAYAN FİZİKSEL ‘ÇİZGİ’LER

Sınırın ne olduğu somut kavramlar çerçevesinde düşünüldüğünde akla ilk gelen ülkeleri, şehirleri ayırmak için kullanılan kara sınırdır. Kara sınırları ülkeleri, şehirleri, devletleri birbirinden ayırmak için kullanılan her ne kadar görünmez olsa da bireyin yaşamında etkili olarak kabul edilen sınırlardır. İnsanların maruz kaldığı bu sınırlar kimi zaman ülkeleri değil, sevdiklerini, yaşanmışlıklarını ve aidiyet duygularını da geride bırakmalarına sebep olur. Bu yüzden sınırlar fiziksel boyuttan içsel bir boyuta taşınır ve bireyi içinde hapseder. Bundan dolayı ne toplumun beklentilerine ne de kendi benliklerine uygun davranabilirler. Yaşadıkları iç çatışmalar onları bir noktaya ulaştırmak yerine onları “araf”ta bırakır, yabancılaştırır. Zülfü Livaneli’nin *Arafat’ta Bir Çocuk* adlı yapıtında yapıta adını veren öyküde de, ülkeler ve şehirlerarası sınırlar, mesafeler somut olan sınır kavramını bireylerin içinde getirilen soyut sınır algısına çevirmiştir. Bir ülkeden başka bir ülkeye göç edilmesi, zorunlu ülke dışına kaçış

gibi sebeplerden figürlerin maruz kaldığı çeşitli sınırlamalar yapıt süresince öykülerde ortaya konmaktadır. Gerçek sınır algısının aktarılmasında göç izleğinden yararlanılmıştır. Göç izleğinin kişinin sosyal ve kültürel yaşamında getirdiği sınırlamalara ve çatışmalara dikkat çekilmiştir.

Arafat'ta Bir Çocuk adlı öykünün odağında olan Yılmaz figürü çocuksu duygular taşımakta göç olgusunun öncesinin ve sonrasının, bunun sonucu ortaya çıkan çatışmaların sebeplerini, en saf ve açık kaynak olarak okuyuculara aktarmaktadır. Odak figür Yılmaz'la öyküye dahil edilen nine ve okuldaki çocuklarsa göç öncesi yaşamın ve sonrasındaki zorlukların zıtlıklarını gözler önüne sermiştir. Nine figürü ile ana vatana özlem ve Türkiye'deki geleneksel yaşam biçimine ait kesitler sunulmuştur: “*Ya domuzsa et? Hem de domuzdur... Bir sıkıntı bastı çocuğu yiyemezdi bu köfteleri.*” (Livaneli,16) Yılmaz'ın okulunda olan çocukların dil ve kültürel farklılıklarının okuyuculara aktarılması da koşul farklılıklarının bireyi nasıl ortamdan soyutlayabileceğini göstermektedir: “*Bir taşa, ota, böceğe bakar gibi bakıyorlar çocuğa.*” (Livaneli, 14)

Arafat'ta Bir Çocuk öyküsünün tam aksine, göçün bir “kaçış” olarak görüldüğü, fiziksel sınırların aşılmasıyla her şeyi geri bırakmanın mümkün olacağı düşüncesi de *Bir Arpa Boyu* öyküsü ile okuyuculara aktarılmıştır. *Bir Arpa Boyu* öyküsünde tren yolculuğu ile sağlanan uzam değişikliği odak figür Berat Koza'nın izlenimleri ve karşılaştığı insan betimlemeleri onun kurtuluş olarak gördüğü göç sürecinin aktarımında önemli yer tutmuştur: “*Türkler bir baloya gider gibi giyinmişlerdi. Hepsinin sırtında lacivert takım elbise, ceket ceplerinde beyaz mendil vardı.*” (Livaneli, 71) Bu yolculuğun gerçek amacı kaçış olsa da öykünün sonunda varılan Demir figürünün evine ulaşan Berat Koza'nın aslında aştığı sınırlar ile gerçeklikten kaçamadığı ve uzamlar değişse de kendi sınırlarından kaçamadığı gerçekliğini vurgulamaktadır:

“Ancak o zaman anladı bir arpa boyu yol gittiğini, Türkiye’den hiç çıkamadığını, hiçbir zaman da çıkamayacağını; sınırların, yolculukların buralara gelmesinin durumu daha ağırlaşmaktan başka bir işe yarayamayacağını...” (Livaneli, 91)

Yer değişikliği her ne kadar zorunluluk veya bir kaçış yolu olarak görülüyor olsa da bazen içinden çıkılan kara sınırları düşünce sınırlarında kaçılmasını kolaylaştıracağına insanı içine hapsedmektedir. Fiziksel sınırların ortaya çıkarılmasında önemli bir etmen olarak kullanılan bir başka yol da farklı uzamların göç edilen yerin içinde kullanılmasıdır. Özellikle fiziksel sınırların getirdiği çaresizlik ve bireylerin acı kabulleniş, **Görüş** öyküsünde hapishane uzamı ile okuyuculara aktarılmıştır. Hapishane uzamı ile odak figür olan Müslim Acar ve karısı Hayriye figürünün özgürlüğün kısıtlanması durumunda yaşadıkları zorluklar ve hapishane kurallarının getirdiği kısıtlamalar yüzünden çaresizce anlaşma çabaları da diyaloga dökülemeyen engellerden ötürü söylenemeyen sözlerin içmonologlarla dışavurumu sağlanmıştır. Fiziksel olarak tecrübe edilen sınırların bireyler arası getirdiği engellerin bir yansıması olarak da okuyuculara hissettirilmiştir: *“Dilimiz de dönmez, hiç olmazsa iki kelime konuşabilseydik... Hiç umudum kalmadı.” (Livaneli, 107)* Hem kendi ülkesinin dışında olmanın dil üzerinde getirdiği sınırlar hem de alışık olunmayan bir düzende hapis edilmenin getirdiği sınırlar bireylerin düzenin içinde birlikte sağlam duruşlarının yıkılmasına ve bireysel olarak duygusal dalgalanmalara da sebep olmuştur.

A. III. BİREYİ ‘SINIR’LAYAN DUYGUSAL ‘ÇİZGİ’LER

Her bireyin kendine özgü duygu ve düşünceleri vardır. Bu duygu ve düşüncelerin bir kısmı dışarıya aktarılsa da insan günün sonunda yine kendisiyle ve kafasıyla baş başa kalır. İnsanın kafasından geçen her düşünce onun yaşamını ve kişiliğini şekillendirmek, kişinin dış dünya ile olan ilişkisini de çok etkiler. Kişinin içsel dünyasında yakalaması gereken huzur sınırlandığında ise bu durum kişinin davranışlarına ve çevresine yansır. Zülfü Livaneli'nin

Arafat'ta Bir Çocuk adlı yapıtında yer alan öyküler ile yaşamsal kesitlerine yer verilen figürlerin iç dünyaları ve sınırın içsel olarak da yansıyabileceği ile bunun gerçek dünyaya nasıl yansıyabileceği okuyuculara gösterilmiştir. Bu doğrultuda sınırlanmanın düşsel ve duygusal boyutta getirileri de ortaya konmuştur. Kişinin hayata bakış açısını ve davranışlarını şekillendiren bu etmenler bireyin toplum içindeki rolünü ve durumunu belirlemek için önemlidir. Sınır kavramına bireylerin duygu ve düşüncelerini yansıtma rolünün tetikleyicisi olan faktörlerden, iç dünyalarının aktarımını ele alarak başlamak gerekmektedir. Bu doğrultuda göz önünde bulundurulması gereken etmenler dış koşullar ve bireylerin yaşam standartlarıdır. Yapıt genelinde öykülerde ele alınan zorunlu veya gönülsüz yapılan göçler kişilerin kendi içsel sınırlarını ortaya çıkarmakta ayrıca etkili olmuştur. *Arafat'ta Bir Çocuk* adlı öyküde yaşam her ne kadar bir çocuk figür tarafından okuyuculara aktarılmış olsa da aslında bir çocuğun bile iç dünyasında göçün bırakabileceği derin etki ve kısıtlamalar çeşitli semboller ve geriye dönüş tekniği ile aktarılmıştır: “*Daha geçen Hıdırellez nenesiyle çamurdan ev yapmışlardı.*” (Livaneli, 14) Bu öyküde odak figürün karşısına çıkan kültür ve dil farklılıklarının figürün davranışsal ve düşüncesele uyum sağlayamadığı için içsel olarak sınırlamalar altında kalmasına sebebiyet vermiş, yabancılaşma ve yalnızlaşma olgularını da öne çıkarmıştır. Bulunduğu yerdeki yaşama adapte olamamak bireyin içsel çatışmalarını tetiklerken çevresi tarafından onaylanmayacak davranışları göstermesine sebep olmuş ve içsel olarak bu kadar sınırlanmak bir başkaldırı ile dışavuruma yol açmıştır. Öyküde yer alan “boyacı şapkası” ipucu izleği bu başkaldırılığı temsil etmekte ve okuyuculara içsel sınırlamaların getirdiği zorlukları işaret etmektedir. Öykü boyunca geçmişe, Anadoluya olan özlem geriyedönüş tekniğiyle rüyalarındaki “Nene” figürü üzerinden okuyuculara sunulurken hem odak figürün özlem duygusunun ağır basması sonucu iç huzursuzluğa ve memnuniyetsizliğe sahip olmasına hem de bireyin içinde bulunduğu kültür çatışması ile görülen etkilerin dayanağı olarak kullanılmıştır. Bu tekniğin ortaya çıkardığı bir başka

derinlik ise figürün düşünce dünyasının genişliği ve aidiyetsizliğin, belirli bir kalıbın içinde olamamanın getirdiği içsel rahatsızlık olmuştur. Huzursuzluk hissi yapıt süresince bireylerin içsel sınırlanmalarının sonucu olarak ele alınmıştır. Bu noktada öne çıkmakta olan öykülerden biri de *Dokuma İşçisi ve Şair* öyküsüdür. Bir kaçağın sorumluluğunu almanın getirdiği korku, yaşadığı dönem içerisinde varolan baskı ve bir aydının toplumun içinde bireysel olarak kendini öne çıkarabilme çabasının anlatıldığı öyküde, odak figür Şair'in iç çatışmasının yoğunlaşmasına ve bunun da korku dolu davranışlarla dışarıya aktarılmasına zemin hazırlanması anlatılmıştır. Bu sürecin aktarımında ise yazar çeşitli içmonologlara yer vererek şairin duygu ve düşünce durumunun anlaşılmasını okuyucular için kolaylaştırmıştır. İçmonologlarda da yer verildiği üzere iç çatışma hali şairin aldığı kararlara ve izlediği yola yön verirken korkunun getirdiği tedirgin olma hissiyatı da ani kararların alınmasına sebep olmuştur:

“Benim için alçak diye düşüneceksin biliyorum, daha korkağı alçağı olmaz diyeceksin ama ben istemedim ben başlamadım. Alçak diye düşün, hain diye düşün, tek buradan git arkadaş!” (Livaneli, 59)

Duygusal tutarsızlıklar ve dış etmenlerin davranışlara etkisi yalnızca bireylerin kendilerini anlamalarında bir engel oluşturmakla kalmamış, çevresi tarafından da farklı ve garip görülmesine sebep olmuştur. Bu da soyutlanma, yabancılaşma gibi kavramların öne çıkmasında etkin rol oynamıştır. Bu sebeple genel olarak yapıt boyunca figürlerin duygu durumları incelendiğinde yapıta hakim olan duygular daha çok melankolik ve tedirgin edici çağrışımlar yapmaktadır. Her figürün kendi öyküsü, onu diğerlerinden farklı kılan sınırları olsa da hepsini bir şemsiyenin altında toplayan şey yine bu sınırların onlara getirdiği mutsuzluk olmuştur.

B. BİREYİ ‘SINIR’LAYAN TOPLUMSAL ‘ÇİZGİ’LER

Her birey bir toplumun parçası olarak dünyaya gelir. Önce bir ailenin, sonra bir kentin, sonra bir ülkenin parçası olduğunu öğrenir ve bu kabulleniş doğrultusunda toplumun inandığı, değer verdiği düşünce ve değerlere sahip çıkmayı öğrenir. Yalnız bu durum her zaman geçerli değildir, çünkü toplumların bazen doğru veya gerçek olarak algıladığı kesinliklere karşıt düşünceler olabilir veya bir toplumun içindeki her birey aynı düşünceye sahip olma zorunluluğunda değildir. Zülfü Livaneli'nin *Arafat'ta Bir Çocuk* adlı yapıtında yer alan öykülerde toplum tarafından benimsenmiş değil de, dışlanmış, farklı düşüncelere sahip insanların kurguları anlatılmıştır. Toplumun koyduğu sınırları geçenlerin başına gelen, gelmesi olası olaylar, yaşam kesitleri sıradan ama sınırın dışında kalan insanlar kullanılarak anlatılmıştır. Öykülerde kalıpların dışında olmanın, kendi sınırını çizmeye çalışanların kaçmak, saklanmak, benliğini kaybetmek zorunda olduğu gerçekliği işlenmiş ve toplumsal sınırların bireylerin üzerindeki hayati etkisi gösterilmiştir. Bu etkiler beraberinde zorunlu göç ve yaşam mücadelesi gibi yapıtın temelinde yatan kavramları açığa çıkarmıştır. Bunun yanısıra toplum tarafından kabul edilmemenin, kültürel ve sosyal farklılıkların getirdiği koşullardan dolayı da bireysel düzeyde aidiyetsizlik ve yabancılaşma da kaçınılmaz bir sonuç olmuştur. İnsanın yapısal olarak toplumsal bir varlık olduğundan ötürü uyumsuzluğun getirdiği arada kalmışlık hissi bireylerin toplumun sınırlarının dışında, hiçbir sınırın içinde bulunamamasına, yalnızlaşmasına sebep olmuştur.

B. I. BİREYİ 'SINIR'LAYAN TOPLUMSALLAŞMA 'ÇİZGİ'LERİ

Bireylerin bir arada olması sadece bir topluluk değil, bir toplumu oluşturur. Bu toplumun temelinde yatan ana unsur düzenli bir yapı ortaya koyma amacıdır. Her bireyin toplumda ayrı bir yeri, rolü bulunur. Bütünü bir arada tutan da budur. Hiçbir toplum ideal bir düzene veya işleyişe sahip değildir. Her toplumun kendi içinde yaşayan bireylerini memnun etmeyecek bazı sorunları vardır. Kimi toplumlarda bu ekonomik açıdan yansıtılır, kimisinin adalet sisteminde, kimisinin ise yönetiminde belirli kısıtlamalar vardır.

Zülfü Livaneli'nin *Arafat'ta Bir Çocuk* adlı yapıtında yer alan öykülerde de toplumsal sorunlar yüzünden ortaya çıkan yaşam mücadelesine getirilen sınırlara dikkat çekilmektedir. Ekonomik zorluklar ve bir aile olarak yaşamı devam ettirme zorunluğundan dolayı ortaya çıkan iş ihtiyacı bir dönemin gerçekliği olan Almanya'ya yapılan işçi göçü *Arafat'ta Bir Çocuk* adlı öyküde okuyuculara aktarılmış, toplumsal yapının sınırları içinde kaynaşma çabası ise odak figür Yılmaz üzerinden işlenmiştir. Bireylerin oldukları gibi kabul edilmemeleri, toplumun önyargıları ve baskısı ise figürlerin içlerine dönük, yalnızlaşan bireyler haline gelmesine sebep olmuştur. Bu durum bir çocuğun yaşamından aktarılıyor olsa da insanların bir ırka veya bir ülkenin vatandaşına olan önyargısının her yaşta bireyleri kalıplar içine soktuğu gerçeğini ne yazık ki değiştirmemiştir: “O an aklıma Yılmaz geldi. Herkes inanırdı onun çaldığına. Siz de inanırdınız, tek karakafa o.” (Livaneli, 31) Bundan dolayı bireyler toplumun daha da dışında kendi sınırlarını çizmek ister ve toplumun yarattığı sınırlardan uzak kaldığı için sosyal çevreden yoksun, izole olmuş aidiyetsiz bireyler olurlar.

Düşünsel olarak toplumun yapısına uymamak, farklı siyasi görüşleri paylaşmak gibi düşünsel ve ifadesel boyutta toplumun sınırlandırmalarından uzakta kalmak bireylerin dışlanmasına ve korku duyulacak kişilermiş gibi algılanmalarına sebep olur. Bu durum en belirgin olarak *Dokuma İşçisi ve Şair* adlı öyküde kaçak Zeynel'i saklamaktan çekinen Şair'in durumunda görülmektedir.

Baskıdan kaçan bireyler yalnızca toplumsal sınırlamalara değil yaşam mücadelesi içinde de bir kaçak kimliğinin sınırlarının içine girmek zorunda kalmışlardır. **Seçenek** öyküsünde yakalanmamak için kılık değiştiren Erdem kimi zaman girdiği kimliği kendine uygun bulmamış kimi zaman da girdiği kılıkla inandırıcılığını sorgulamıştır: “Gözlüğü çıkarması...kaşını çatması yetmiyordu demek ki!... Bundan fazlası olamaz artık!Bedeni bile değişmiş...” (Livaneli, 96) Ayrıca toplumdan dışlanmak her ne kadar kötü bir düşünce gibi algılansa da başka bir öyküde tam tersi olmuştur: “Ama her şeyin bu kadar dışında olmaya, böyle güvenlik içinde yaşamaya hakkımız yokmuş gibi geliyor. Utanıyorum”. (Livaneli, 91) Sınırın içinde olma çabasıyla ziyade sınırın dışında olmanın getirdiği durum diğer öykülerden farklı olarak bu öykünün figürleri tarafından daha çok benimsenmiş bir düşünce olmuştur.

Yapıtta ortaya konan toplumsal problemler, bu problemlerin bireylerin üzerindeki yansımaları benzetme ve betimlemelerle güçlendirilmiştir. Özellikle **Bütün Kuşların Uykusu** öyküsünde öne çıkan, toplumun kurallarına aykırı yaşayanların cezalandırılması ve baskının ortaya konmasında yardımcı olmuştur. Aynı zamanda dikkat çeken başka bir detay, önceden ima edilerek verilen “mavi mürekkep” ile yaratılan ölüm, düşüncelerin akışının habercisi olmasıdır. Gözden akan mavi mürekkep, sonrasında gerçekleşecek olan baskının sonucuna, yani farklı düşünen bir beynin daha ölümüne işaret etmektedir.

Toplumsal kısıtlama ve bu doğrultuda ortaya konan uygulamalar toplumun huzurunu sağlamak adına gerçekleştiriliyor gibi gözükse de yapıtta da ele alındığı üzere farklı görüşlerdeki bireylerin yaşam hakkına kısıtlamalar getirmiştir. Bu sorun toplumda düzeni getirmeye çalışan baskının bir yıkım aracı olduğunu göstermiştir. Bahsedilen bu yıkımın geride bıraktığı en önemli enkaz bireylerin hayatlarının sürüklendiği araftır. Toplumun

görünmeyen sivri sınırlarının kanattığı bu insanlar, toplumsal bütünlüğün dışında varolmak zorunda bırakılmıştır.

B. II. BİREYİ ‘SINIR’LAYAN DÜŞÜNSEL ‘ÇİZGİ’LER

Bireyler her ne kadar kendilerini duygusal olarak sınırlanmış hissetseler de bunun sebebi düşünsel olarak da kendilerini yeterince ortaya koyamamaları ve düşüncelerinin yarattığı çıkmazlardır. Düşünmekten yoksun bırakılmaya çalışılan bireyler, düşüncelerin özgürce ifade edilmesinin kaçınıldığı bir düzenin içinde bulunmak bireyin yaşamında sanki kalemle çizilmiş gibi sert sınırlamalar getirir. Belirli hal ve davranışlardan uzak tutulmaya çalışılır, aynı zamanda bazen sosyal bazen de politik etkenlerle baskı ve korku ile de tehdit edilir. Zülfü Livaneli'nin *Arafat'ta Bir Çocuk* adlı yapıtında da bireylerin düşünsel olarak içine girmesi gereken kalıplar düşüncede sınırlama ve özgürlüğün eleştirisini okurlara aktarmıştır. Kendini ifade edememek, düşündüklerini söyleyememek bireylerin günlük yaşamında belirli zorunluluklara maruz kalmasına sebep olmuş ve bunun getirdiği yaşam algısı gözler önüne serilmiştir. *Görüş* öyküsünde de yer verilen bir çiftin diyalogunda olduğu gibi sarf edilen cümleler değil sarf edilemeyen ama anlatılmak istenen cümlelerin tamamen farklı olduğu içmonologlarla yoğun bir biçimde öyküye hakim olan ifadenin kısıtlamasının iki insanın iletişiminde bile ortaya çıkardığı engeller olduğunu göstermek için kullanılmıştır. *Dokuma İşçisi ve Şair* öyküsünde belirli bir siyasi düşünceye sahip olan ve bu yüzden kaçak hayatı yaşamak zorunda bırakılan Zeynel'in hikayesi anlatılmaktadır. Zeynel figürü otorite baskısına karşın kendi düşüncelerini savunduğu için yaşamına sınırlamalar getirilmiş ve olan düzenin içinde mücadele etmeye çalışmıştır, Zeynel'in yanına getirildiği Şair figürü ise bir o kadar aydın ve bilinçli kesimi temsil etmesine karşın korkak ve çekingen tavırla yardımı kabul etmiştir. Aydın bir birey olarak nitelendirebilecek bir “Şair”in bile baskıdan korkup düşünceler içinde sıkıştırılması düşünsel olarak bireylere konan engellerin başkalarının yaşamı üzerindeki etkisinin görülmesini sağlamıştır.

Toplumun düşünce kalıplarına sığmayanlar, bu kalıplardan taşanlar için sınır, yalnızca toplumsal hayatlarında değil, onların bireysel olarak zihinlerinde de yer etmiştir. Bu nedenle de yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Soyut olan düşüncelerin cezasını somut olarak hayatlarında yaşadıkları kısıtlamalarla çekmek zorunda bırakılmışlardır.

SONUÇ

Sınır kavramının yaşamın bir parçası olmasını etkileyen sebep yalnızca içinde bulunulan koşullar veya toplum değildir; bireyin kendini içine soktuğu durum ve tecrübeler de sınırlanma hissinin deneyimlenmesine sebep olmaktadır. Kişinin sınırları yapabilecekleri ve yapamayacakları gibi iki farklı kategoriye ayrıldığı zaman bunları şekillendiren koşulların dışarıdan ortaya çıktığını göz ardı etmek imkansızdır. Yaşanılan çevrenin getirdiği düşünsel ve davranışsal yapı, bulunulan yerdeki kültürel ve sosyal etmenler, toplumun farklılıklara bakış açısı bireyin istediği şekilde hayatını sürdürme olasılığını sınırlar. İşte bu yüzden de ortaya hep bir tatminsizlik, mutsuzluk ortaya çıkar. Bundan dolayı bireylerin istedikleri yaşamı sürdürmesi bahsedilen sınır algısı içerisinde “ütopik” olarak nitelendirilebilir.

Zülfü Livaneli'nin *Arafat'ta Bir Çocuk* adlı yapıtında yer alan öykülerde, sınır izleği öykü kişileri üzerinden aktarılmıştır. Bu kaniya ulaşmak için yalnızca toplumsal etmenlere değil bireylerin duygusal ve düşünsel dünyalarına getirilmiş olan sınırlamalara da dikkat çekilmelidir. Düşüncelerin ifade edilmesine getirilen veya getirilebilecek kısıtlamalar da bireylerin başkaları tarafından anlaşılması bağlamında etkileyici bir unsur olmuştur. Düşüncelerin ifadesinin kısıtlanması bireyin içinde bulunduğu toplumda kendini yansıtamamasına ve bu nedenden ötürü kendini toplumdaki izole ve aidiyetsiz hissetmesine yol açar. Duygusal olarak da anlaşılammamak, yalnızlığa itilmek de bireysel sınırların çizilmesine ve o sınırların dışına çıkılmasını önler. Sınırlanma, kısıtlanma algısının bireyin üzerinde bıraktığı olumsuz etkiler, kendi toplumunun bir parçası olamayan, kopuk bireylerin çoğalmasına yol açar. Bu yüzden de çoğunluğun kalıplarının dışında “uç” görülen bireyler olarak korku duyulan ve uzak durulması gereken bireyler oldukları algısı toplum genelinde oluşur. Bahsedilen uçlarda yaşayan veya hisseden bireyler ulaştıkları farkındalık boyutunda bir toplumda bulunamadıkları için toplumsal sınırların dışında, kendileri için çizilen, ama onlara uymayan sınırların içinde boğulmaya mahkum bırakılırlar.

Sınır adı altında sınıflandırılan her şey belirli kısıtlamaların ortaya konması için yaşamda gerekli olan kavramlardan biri olsa da bireysel ve toplumsal etki ve etkileşimlerden dolayı ortaya çıkan kısıtlılık durumu beraberinde yabancılık, yalnızlık, çaresizlik gibi olumsuz duyguları getirmiştir. Zülfü Livaneli'nin *Arafat'ta Bir Çocuk* adlı yapıtında yer verilen öykülerde hakim olan karamsar duyguların ortaya çıkışında en büyük etmen olarak gösterilebilecek izlek "sınır" izleğiyle verilen kısıtlanmışlık duygusu olmuştur ve okuyuculara hem bireysel hem de toplumsal boyutlarda aktarılmıştır. Unutmamak gerek, sınırlar her zaman kalemle keskin çizgilerle çizilmez, bazen görünmeyen ama kalemden daha keskin yaşamı yönlendiren sınırlar vardır.

KAYNAKÇA

Livaneli, Zülfü. Arafat'ta Bir Çocuk. Doğan Yayıncılık: 27. Baskı, Mart 2017.